

O teologii všedního dne

Karl Rahner

Úvodem si řekneme něco málo všeobecně o teologii všedního dne.

Za prvé: neměli bychom se domnívat, že taková teologie ze všedního dne udělá den sváteční. Teologie všedního dne říká: nech klidně všední den všedním dnem. Nemůžeme a nemáme proměňovat všední den v den sváteční ani vznešenými myšlenkami víry a věčnou moudrostí. Všední den musí obstát neoslazený a neidealizovaný. Teprve pak je tím, čím má pro křesťana být: prostorem víry, školou touhy, cvičením v trpělivosti a užitečném odkrývání prázdných slov a nepravých ideálů, nenápadnou příležitostí k tomu, abych jako křesťan opravdově miloval a byl věrný. Je místem, kde se osvědčuje věčnost, střízlivost, ono símě vrcholné moudrosti.

Za druhé však platí, že prostě a čestně přijímaná všednost v sobě skrývá věčný zázrak a mlčenlivé tajemství, které nazýváme Bůh, s jeho tajemnou milostí, jež se zjevuje právě jen tehdy, když zůstává všední. Neboť toto všechno je všední den člověka. Kde je člověk, tam je bytost, která svým svobodným, odpovědným jednáním otvírá hloubky skutečnosti. Neboť i nejvšednější maličkosti jsou jako součást existence vloženy do vnitřního života člověka, to znamená do života, který skrze víru, naději a lásku – jež v plné svobodě směřují k Bohu – má váhu věčného Boha, kterého pojímá. Toho však nedosahujeme svými ideály, velkými slovy, sebeuplatňováním, ale činem, který nás vytrhuje ze sobectví; starostí o druhého, pro kterou zapomínáme na sebe; trpělivostí, která nás činí tichými a moudrými. Kdo se podílí na věčnosti, kterou nese sám v sobě, ten náhle pozoruje, že i malé věci nabývají nevýslovné hloubky, jsou posly věčnosti, jsou něčím víc, než samy znamenají, jsou jako krůpěj vody, ve které se zrcadlí celé nebe, jako znamení, která ukazují dál nad sebe, jako poslové, kteří ochromeni poselstvím, jež přinášejí, hlásají přicházející věčnost, jsou jako stíny pravé skutečnosti, které na nás dopadají, protože to vlastní je právě již blízko.

Přítom platí za třetí: měli bychom být nedělně dobří k maličkostem a pokorným samozřejmostem všedního dne. Ony nás okouzluje totiž jen tehdy, když je přijímáme okouzlení, a otupují jen tehdy, není-li jim rozuměno, činí nás všedními a banálními, jen když jim nerozumíme správně a zacházíme s nimi špatně. Jejich přítomností se stáváme rozvážnými, skromnými a tichými a možná jimi býváme i unaveni a rozčarováni. Ale právě takovými se máme stát, což je těžké se naučit a čemu se přece musíme naučit, protože nás připravuje k tomu, abychom kráčeli vstříc vlastní slavnosti věčného života, nevyzbrojeni vlastní silou, ale boží milostí. Nemáme však zatrpknout a stát se skeptiky. Neboť malé je příslibem velkého a čas je zárodkem věčnosti. To však platí o všedním dnu právě jako o neděli.

O práci

Karl Rahner

Práce je charakteristickým obsahem toho, co nazýváme pracovním nebo všedním dnem. Můžeme zpívat hymnus o vznešené práci, čímž rozumíme oslavu velikého, mohutného, tvůrčího činu člověka. Tak můžeme práci oslavit. Může ji také zneužít (jak se často stává) k útěku od sebe, od tajemství a hádanky bytí, od strachu, který nás vede k hledání pravých jistot. Ale skutečná práce leží někde uprostřed. Není ani vrcholem ani lékem na životní trápení. Je to prostě – práce: namáhavá a přece snesitelná, průměrná a obvyklá, stejnoměrně se opakující, udržující lidský život a pomalu jej opotřebovávající, nezbytná a – tam, kde se nezměnila v hořkou robotu – i rozumný přítel.

Nemůže nám nikdy plně „sedět“. Dokonce i tam, kde práce přináší uskutečňování nejvyšších tvůrčích impulsů člověka, stává se nevyhnutelně dřinou, šedou námahou, rutinou i střetem s nepředpokládaným a břemenem v případě, jestliže člověk nevykonává práci z vnitřního impulsu, nýbrž donucen zvnějška. A práce je vždy i odevzdáním se druhým, jejich pokynům, určenému rytmu, přispěním ke společnému cíli, který si nikdo z nás nestanovil sám, je tedy i poslušností a splynutím s celkem. Tedy to první, co teologie práce sděluje

je, že práce je prací a prací zůstane: jednotvárnou námahou, požadavkem zřeknutí se sebe, všedností.

I když se práce může stále více spojovat s elementy tvůrčího činu, zůstává vázána na biologickou základnu člověka, která končí smrtí. Práce a vnější nevyčerpatelně bohatý svět, se vzájemně ovlivňují. A tak práce zůstává tím, co o ní říká Písmo: projevem lidského pádu po hříchu, projevem disharmonie naší existence mezi vnitřním a vnějším světem, svobodou a nutností, tělem a duchem, jednotlivcem a společenstvím – disharmonie, kterou překoná teprve Bůh. Důsledky hříchu (ne hřích sám), se však v Kristu staly také prostorem vykoupení. Platí to nejen o smrti, nejradikálnějším následku viny, nýbrž i o všech projevech Boží vzdálenosti. Tedy také o namáhavé a všední práci. Ne ze sebe, ale díky Kristově milosti se může práce „konaná v Pánu“ stát nácvikem, osvojením si onoho postoje a smýšlení, kterému může Bůh věnovat slávu věčného života: trpělivosti, která je všední podobou víry, věrnosti, věčnosti, pocitu odpovědnosti, nezištnosti, ve které žije láska.

O sezení

Karl Rahner

Ke všednímu dni patří také sezení. A proto patří také k teologii všedního dne. Kdo se vděčně a rád neposadil po únavné práci nebo putování? Kdo, i když je člověkem těkavé touhy, netouží stát se jednou usedlým? Kdo neví, že se musíme „usadit“, jestliže má z nějaké práce vzejít něco jen trochu hodnotného? Sezení už z biologického a pozemského hlediska předpokládá, že ne každé místo a každý stav je pro to stejně vhodný, že člověk někam patří a nemůže být jen tak někde doma, že chce konečně dojít klidu. Všechny pohyb může být jen výrazem touhy po vlasti, ve které se jako v konečně platném místě vlastního a plného života usazujeme.

Tělesně „sezení“ samozřejmě vyjadřuje jen jednu stránku lidské existence a jejího dovršení. Nepopírá sice, ale také výslovně neříká, že klid tohoto dovršení,

příchod tam, kde se konečně usazujeme, je zároveň také život bez konce, dovršení činu, absolutní vykonání nejživější skutečnosti vůbec. Ale toto dovršení se děje v klidu, v usebrané tichosti, v blaženém a vnitřním vlastnictví toho, kdo zůstává beze strachu ze ztráty, bez neklidu a prázdného chvatu. Děje se tedy v klidu, v sezení jak dosvědčuje Písmo, když o hostině věčného života říká: A Pán je posadí ke stolu (Lk 12,37). To všechno zní skutečně pokojně a bezstarostně. Ale vězí za tím pro nás jedna vážná otázka: zda máme odvahu, usebranost a svobodu srdce ke klidu, s sezení, nebo jestli nás nudí, když si musíme v klidu sednout. Jestli nežijeme a necestujeme, abychom se vrhali do pohybu jako do trvalého stavu, protože se sebou v tichosti a v klidu nevydržíme. Jestli stále neutíkáme proto, že utíkáme od sebe samých. Jestli nepociťujeme neděli jen jako pracovní den ve změněné formě, jako čistě fyziologicky vynucenou přestávku ve shonu všedních dní. Musíme se naučit, že klid může být a konečně také je vyšší formou činu srdce a tím celého člověka. Musíme sami dozrát k názoru, že rychlou jízdou nejsme dispensováni od znalosti, kam vlastně cesta vede, že někdo, kdo pracuje pomalu, dojde často rychleji, protože cíl a cestu předem skutečně promyslel. Nekonečný pohyb v cíli (můžeme-li to, když to jinak nejde, takto paradoxně říci) je víc než mrtvý klid. Ale k tomuto pohybu se teprve přibližujeme. A dosáhneme jej jen tehdy, když prázdný úprk od sebe sama nebudeme považovat za lepší a snesitelnější než klid.

Ovšem, může být mnoho takových způsobů klidného a tichého přicházení k sobě: skrze pohled na skutečné umění a poslech dobré hudby, skrze niternou a čistou lásku člověka k člověku, názoru a skrze poznání, které není zjištěné. A jsou ještě jiné múzické, plně lidské a kontemplativní zkušenosti. Ale nakonec je jen jeden klid, který může obstát sám o sobě: modlitba (jak člověk to, co je tím míněno, stále rád pojmenovává). Jen v milující samotě s nekonečným tajemstvím, které nazýváme Bůh, dojdeme tak daleko, že už není třeba jít dál. Nalezneme klid, který není jen okamžikem zastavení uprostřed těkavého spěchu. A zaslechneme ono podobenství a příslib pro všechno sezení a klid: Kdo zvítězí, tomu dám usednout se mnou na trůn (Zj 3,21).

O chůzi

K. Rahner

K nejběžnějším věcem obyčejného všedního života patří chůze. Myslíme na ni zpravidla jen tehdy, když už chodit nemůžeme, když jsme nehybní nebo chromí. Pak náhle pocítujeme schopnost chůze jako milost a jako zázrak. Nejsme rostliny, které jsou připoutány na přesně vymezený okolní svět, my svůj prostor měníme, volíme si jej – a chodíme. Prožíváme putování jako ti, kteří sami putují, jako hledající, kteří teprve musí někam dojít. Přesvědčujeme se, že chceme být poutníky, putujícími k určitému cíli, ne těmi, kteří se vrhají do prázdna. Na cestě k cíli, jemuž se nemůžeme vyhnout a jenž nám byl uložen, se cítíme svobodní jen tehdy, když jsme mu vyšli vstříc. Mluvíme o životní pouti a první označení křesťanů bylo „lidé cesty“ (Zj 9,2). říká-li Písmo, že máme být nejen posluchači, ale také vykonavateli slova, říká tím, že v duchu nejen žijeme, ale že duch je naším společníkem na cestě. Mluvíme o chodu událostí, o tom, že nějaký podnik vyšel, že jsme k věci přistupovali s porozuměním, že nás někdo chytře obešel, nějakou činnost označujeme jako postup, změnu jako přechod, konec jako sestup, na vznik se díváme jako na vzestup, na svůj život jako na pouť, na dějiny jako na pokrok, něco rozumného považujeme za „ucházející“, na rozhodnutí pohlížíme jako na „krok“. K velkým slavnostem patří procesí a průvod – v náboženském i světském životě. Samy tyto výrazy ukazují, do jaké míry celý svůj život stále znovu interpretujeme v souladu se zcela původní prastarou zkušeností každodenní chůze. Chodíme. A už jen touto zcela fyziologickou činností si připomínáme, že zde nemáme trvalé místo, že jsme na cestě, že skutečně teprve musíme dojít, že ještě musíme hledat cíl, že jsme skutečnými poutníky, chodci mezi dvěma světy, lidmi na přechodu, jimiž je pohybováno a kteří se pohybují, vykonávají svobodně uložený pohyb a usilují o poznání pohybu zacíleného, a přitom ne vždy přijdou tam, kam měli namířeno. V nejprostší chůzi, která je pohybem někoho vědoucího a svobodného, je tak už vlastně obsažena celá existence člověka, nesená sama sebou, existence, již

křesťanská víra zjevuje její cíl a přislubuje příchod k němu, je to existence nekonečného pohybu, který si je vědom, že ještě nedošel, který hledá a který věří, že nalezne, protože (opět nemůžeme mluvit jinak) sám Bůh přichází tak, že Pán sestoupil na zem a na konci věků se vrátí. My jdeme, musíme hledat. Ale to konečné a podstatné nám přichází naproti, hledá nás. Ovšem jen tehdy, jdeme-li my sami vstříc. A až nalezneme, protože jsme byli nalezeni, poznáme, že naše cesta vstříc byla již sama nesena (nazýváme to milostí) silou pohybu, který od Boha směřuje k nám.

O smíchu

Karl Rahner

Ke všednímu dni patří – doufejme, že tomu tak je – nejen vážnost každodenní práce, ale také smích. Smích je velmi vážná věc, neboť prozrazuje člověka často víc než jeho slovo. Když tu mluvíme o smíchu, máme na mysli dobrý smích. Je totiž smích pošetilců a hříšníků, jak nás poučuje moudrý Sirach (21,23; 27,14), smích, před kterým Pán varuje (Lk 6,25). Tento smích tu není míněn. Myslíme smích osvobozující, který vychází z dětského a radostného srdce. Může být jen ve člověku, který skrze lásku ke všem a ke každému chová svobodnou a nespoutanou sympatii, která chce všechno chápat a vnímat takové, jaké to skutečně je: velké věci jako velké, malé jako malé, vážné jak vážné a radostné jako radostné. protože toto všechno existuje a Bůh to chtěl takové, jaké to je, musíme to také tak chápat.

Všechno nemá být přijímáno stejně, a tomu, co je k smíchu a k radosti, se máme smát. To sice dokáže jen ten, kdo na sebe všechno nevztahuje, kdo je osvobozen od sebe sama, kdo chová onu tajemnou sympatii ke všemu a ke každému. Tuto sympatii chová jen milující. A tak je dobrý smích znamením lásky, zjevením nebo přípravnou školou lásky ke všem v Bohu. Ale tento bezstarostný, nevinný smích Božích dětí znamená ještě více. Je také podobenstvím. Mluví tak o něm i samo Písmo: činí ze smíchu, z tohoto malého stvoření – o kterém bychom si mohli myslet, že se musí němě rozplynout v nic, když vstoupí do sálů Boží

nekonečnosti – obraz a podobenství smýšlení samého Boha. Slovo Písma by nás mohlo zastrašit, ale ono říká, že Bůh se v nebi směje. Směje se smíchem bezstarostného, jistého, neohroženého, smíchem božské převahy nad vším krutým zmatkem krvavých a pomateně podlých světových dějin, směje se klidně, téměř bychom mohli říci nedotčeně, soucitně a vědoucne nad uplakaným divadlem této země (Ó, on může, protože samo jeho věčné Slovo s námi také plakalo a zakusilo na světě všechnu opuštěnost Bohem). Bůh se směje, říká Písmo a ukazuje tak, že i z posledního smíchu, který někde vytryskne, stříbřitě a čistě z dobrého srdce, vyzařuje odlesk Boha, obraz vítězného, nádherného Boha dějin a věčnosti, jehož vlastní smích dosvědčuje, že v základu je přece jen všechno dobré.

O denním poznávání milosti

Karl Rahner

Poznali jsme už vlastně někdy milost? Nemyslíme tím nějaký zbožný pocit, slavnostní, zbožné povednutí mysli, něžnou útěchu, ale právě poznání milosti, ono hledání svatého Ducha Boží Trojice, Boha, který se skrze Krista, skrze jeho lidství a oběť na kříži stal skutečností. Můžeme vůbec v tomto životě zakusit milost? Kdybychom nepřisvědčili, znamenalo by to rozbít víru, onen světlý i temný oblak, který nás zahaluje, dokud zde na zemi putujeme. Mystikové nám sice říkají – a pravdivost svých výpovědí by dosvědčili obětováním života – že Boha (tedy milost) již zakusili. Ale poznání Boha v mystice je temná a tajemná záležitost, o které nemůžeme hovořit, když ji nemáme, a nehovoříme o ní, když ji máme. Naše otázka se tedy nedá prostě a priori odpovědět. Existují snad v poznání milosti stupně, z nichž některé jsou přístupné i nám?

Ptejme se nejdříve: zažili jsme již někdy, co to je „duch“ v člověku? (Co je zde míněno duchem, je samo o sobě obtížná otázka, která nemůže být odbyta jedním slovem.) Snad odpovíme: samozřejmě, že jsem zažil a stále denně prožívám. Přemýšlím, studuji, rozhoduji se, jednám, stýkám se s lidmi, žiji ve společenství, které nespočívá jen na vitálním, ale také na duchovním, miluji,

těším se, prožívám básně, nejsou mi cizí kulturní, vědecké, umělecké hodnoty apod. – vím tedy, co je duch.

Ale tak jednoduché to přece jen není. To všechno je sice pravda, ale ve všem tom jmenovaném však „duch“ je (nebo může být) pouze prvkem, který činí pozemský život lidským, krásným a účelným. Duch ve své vlastní transcendenci nemusí v tom všem být ještě vnímán. Tím není míněno, že jako takový je teprve tam, kde se o transcendenci ducha mluví a filosofuje. Docela naopak. Byla by to jen odvozená a druhotná zkušenost ducha, který není jen vnitřním momentem v lidském životě. Ale kde je tedy vlastní zkušenost? Pokusme se ducha sami odkrýt podle své zkušenosti. Můžeme tu nesměle a opatrně poukázat na některé zkušenosti, které na něj odkazují.

Mlčeli jsme už někdy, ačkoli jsme se chtěli hájit, když s námi zacházeli nespravedlivě? Odpustili jsme někdy, ačkoli jsme za to neobdrželi žádnou odměnu a tiché odpuštění bylo přijato jako samozřejmost? Poslechli jsme už někdy ne proto, že jsme museli a jinak bychom měli nepříjemnosti, ale jen kvůli oné tajemné, mlčenlivé, nepochopitelné tajemství, které nazýváme Bůh a jeho vůle? Obětovali jsme už někdy něco, aniž se nám dostalo díků, uznání, dokonce i bez pocitu vnitřního uspokojení? Byli jsme už někdy zcela sami? Rozhodli jsme se už někdy pro něco pouze z nejvnitřnějšího popudu svědomí, tam, kde to už nemůžeme nikomu říci, nikomu vysvětlit, kde je člověk úplně sám a ví, že nechá padnout rozhodnutí, kterého nebude zbaven, ze kterého se musí provždy a věčně zodpovídat? Pokusili jsme se už někdy milovat Boha tam, kde nejsme nesení žádnou vlnou citového nadšení, kde svou životní úzkost a sebe už nemůžeme zaměnit s Bohem, tam, kde si myslíme, že zemřeme na takovou lásku, jež se tu jeví jako smrt a absolutní negace, tam, kde se docela zřejmě zdá, že voláme do prázdna a nejsme vůbec vyslyšeni, tam, kde to vypadá jako strašný skok do bezednosti, tam, kde se všechno zdá nepochopitelné a zřejmě nesmyslné? Vykonalí jsme někdy nějakou povinnost, kterou může člověk vykonat jen s palčivým pocitem skutečného sebezapření a zřejmě jen s vědomím, že děláme nesmírnou hloupost, za kterou nám nikdo nepoděkuje?

Byli jsme někdy dobří k člověku, od kterého se nevrátí ozvěna vděčnosti a porozumění a bez odměny ze zakoušení onoho pocitu, že jsme se zachovali nezištně, slušně apod.?

Pátrejme po takových životních zkušenostech. Hledejme, kdy se nám něco takového přihodilo – právě tam můžeme vnímat ducha, jak jsme o něm mluvili výše. Poznání věčnosti, poznání, že duch je víc než část tohoto časného světa, poznání, že smysl člověka se nevyčerpává ve smyslu a štěstí tohoto světa, poznání odvahy a povzbuzující důvěry. Poznání ducha, který už nemá vlastně žádné prokazatelné odůvodnění v úspěchu tohoto světa.

Od té chvíle budeme chápat, jaká tajemná vášeň oživuje pravé lidi ducha, svaté. Oni stojí o takové poznání. Chtějí v sobě neustále znova oživovat onu tajemnou bázeň, že mohou uváznout ve světě a zároveň, že začínají žít duchem. Okusili ducha. Zatímco obyčejní lidé takovou zkušenost považují jen za nepříjemné, i když ne zcela odstranitelné narušení vlastního normálního života, v němž je duch jen kořením a ozdobou, nikoliv tím podstatným – lidé ducha a světcí okusili ryzí duchovní život. Tiší svou žízeň z pramene ryzího ducha, není tedy pouhým kořením jejich existence. Odtud jejich pozoruhodný život, chudoba, touha po pokoře, žádostivost smrti, ochota k bolesti, tajemná touha po utrpení. Ne že by nebyli také slabí. Ne že by se nemuseli stále vracet ke zvykům všedního dne. Ne že by nevěděli, že nejsme andělé a také jimi nemáme být. Ale vědí, že duchovní člověk v reálné existenci, nejen ve spekulaci, má skutečně žít na hranici mezi Bohem a světem, časem a věčností a chtějí se stále znovu ujišťovat, že to také skutečně dělají.

A tak, když takto poznáme ducha, pak jsme (přinejmenším jako křesťané, kteří žijí vírou), už také učinili zkušenost nadpřirozeného. Snad velmi anonymně a nezřetelně. Pravděpodobně dokonce tak že jsme se při tom nemohli ohlédnout, abychom se na nadpřirozené podívali vlastníma očima. Ale víme, když jsme se pustili do poznávání ducha, když to nepochopitelné a neurčité zmizelo, když všechno má pachut' smrti a zániku nebo když se vše jakoby rozplyne v nepojmenovatelné, bílé, bezbarvé a nepochopitelné blaženosti, že v nás pracuje

skutečně nejen duch, ale Duch svatý. Pak přichází hodina jeho milosti. Pak je tato nesmírná bezednost Boha, který se nám sděluje, zřejmě počátkem příchodu jeho nekonečnosti, která už nemá cest, která je bez chuti, protože je nekonečností. Když jsme opustili sebe a už sami sobě nepatříme, když jsme zapřeli sebe sama a nevládneme sebou, když je do nekonečné dálky od nás odsunuto všechno, i my sami, pak začínáme žít ve světě samotného Boha, Boha milosti a věčného života. To nám může ještě zpočátku připadat nezvyklé a budeme stále znovu v pokušení vylekaně utéci do důvěrně známého a blízkého. Ano, dokonce to často budeme muset a smět učinit. Ale přece bychom měli se pozvolna pokoušet zvyknout si na chuť čistého duchovního vína, naplněného Duchem svatým. Či aspoň neodstrkovat kalich, když nám ho Jeho vedení a Prozřetelnost podává.

Kalich Ducha svatého je v tomto životě shodný s kalichem Kristovým. Ale pije ho jen ten, kdo se zvolna naučil vychutnávat v prázdnotě plnost, v zániku vznik, ve smrti život, kdo se zřekl sebe, aby našel. Kdo se tomuto naučí, dochází k poznání ducha, ryzího ducha a v tomto poznání k poznání Ducha svatého a milosti. Neboť k tomuto osvobození ducha lze dojít úplně a trvale jen skrze Kristovu milost, ve víře, v níž Kristus tohoto ducha osvobozuje, skrze nadpřirozenost milost, pro účast na Božím životě.

Hledejme v našich životech znamení milosti. Nejde o to, abychom řekli: zde je, mám ji. – Člověk ji nenalézá, aby ji triumfálně prohlásil za své vlastnictví a majetek. Můžeme ji hledat jen v zapomenutí na sebe sama, můžeme ji najít jen tak, že budeme hledat Boha a vydáme se mu v nezištné lásce, bez návratu. Ale měli bychom se tu a tam zeptat, jestli v nás vůbec ještě žije něco takového, jako toto umrtvující a oživující poznání, abychom změřili, jak daleká je ještě naše cesta a nakolik jsme Duchu svatému ve svém takzvaném duchovním životě ještě vzdáleni.

Grandis nobis restat via. Venite et gustate, quam suavis est Dominus!

Daleká cesta leží ještě před námi. Pojdte a okuste, jak laskavý je Pán.